

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах гуманізації та демократизації суспільства, швидкої його інформатизації та комп'ютеризації, стрімкого науково-технічного прогресу, різкої зміни суспільних відносин, соціальних орієнтирів та ідеалів, переоцінки цінностей, за яких здійснюється реформування системи освіти, актуалізується проблема модернізації процесу підготовки вчителя нової генерації. Особлива роль у цьому процесі відводиться вищій педагогічній школі, яка покликана підготувати майбутнього вчителя таким, що відповідає вимогам інформаційно-технологічного суспільства, здатного забезпечити за цих умов всебічний розвиток особистості, формування її розумових, фізичних і естетичних здібностей, високих моральних якостей, збагачення на цьому підґрунті інтелектуального, творчого та культурного потенціалів суспільства.

Відповідно до вимог сучасної освітньої парадигми вищої школи основними завданнями розвитку педагогічної освіти є: приведення змісту психолого-педагогічної, методичної, інформаційно-технологічної підготовки педагогічних працівників до вимог інформаційно-технологічного суспільства та змін, що відбуваються у соціально-економічній, духовній та гуманітарній сфері.

Про доцільність забезпечення необхідних умов для функціонування системи освіти, зокрема, у сфері підготовки вчителя початкової освіти у вищих навчальних закладах та його успішній подальшій діяльності у загальноосвітній школі наголошується в Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Державній програмі «Вчитель», «Про позашкільну освіту» та інших нормативних актах. Це спонукає до ґрунтовного аналізу та переоцінки педагогічних здобутків, чинних інформаційних систем і проведення наукових досліджень, спрямованих на

вдосконалення вищої школи, знаходження шляхів її подальшого ефективного розвитку.

Стратегічний напрям розвитку України протягом останніх років пов'язаний з її вступом у Європейську Унію. Одним з головних чинників реалізації цієї мети є приєднання української системи освіти до Болонського процесу. Цей вибір одночасно є рухом до стандартів демократії, інформаційного суспільства, орієнтованого ринкового господарства, що базується на засадах прав і свобод людини та громадянина. Відповідно до «Програми дій щодо реалізації положення Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки», затвердженої Міністерством освіти і науки України, реформою вищої освіти передбачається перехід до динамічної ступеневої підготовки фахівців, оволодіння ними сучасним інформаційно-комунікаційним інструментарієм.

Суспільство ставить перед вищою школою нові завдання, пов'язані з виробленням педагогічної стратегії в умовах масової комп'ютеризації та інформатизації усіх сфер життя. Зазначені чинники спонукають розвинені країни світу здійснювати активний пошук нової парадигми реформування освіти, моделей і освітніх технологій, орієнтованих на інтереси та розвиток особистості.

Йдеться про принципово нові виховні цілі, що передбачають досягнення сучасних рівнів освіченості окремої особистості та суспільства в цілому.

Реалізація сучасної освітньої парадигми значною мірою залежить від учителя початкової школи, якому мають бути притаманні духовність і висока мораль, інтелігентність, професійна компетентність, творче педагогічне мислення, гуманістична та гуманітаристична спрямованість педагогічної діяльності. Його підготовка має здійснюватися на засадах фундаментальності, варіативності й альтернативності, гуманізації навчально-виховного процесу та гуманітаризації його змісту.

Для сучасного періоду характерно зростання об'єму необхідної інформації, з одного боку, і скорочення кількості годин на аудиторне засвоєння дисциплін, винесення значної частини матеріалу на самостійне опрацювання, з іншого, а також стрімке зростання технічних можливостей людства та традиційної методичної моделі навчання гуманітарних дисциплін викликає явне протиріччя. Особливо актуальною ця проблема стає при підготовці майбутнього вчителя початкових класів в умовах входження України в Європейський освітній простір, з урахуванням змін пріоритетів у вітчизняній освітній політиці. Тим більше, що потенційні можливості виховних технологій і, зокрема, застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в реалізації нової освітньої парадигми, до цього часу ще глибоко не досліджені. Тому розробка теоретично-методичних засад раціонального поєднання традиційних та інноваційних технологій у процесі опанування дисциплін педагогічного циклу як фундаменту професійної підготовки майбутнього вчителя, на нашу думку, є актуальним і своєчасним.

Збагачення духовної культури, відновлення зв'язків з національними джерелами та розвиток інтелектуального потенціалу особистості, врахування прогресивних тенденцій у соціально-економічному та культурологічному розвитку суспільства вимагає з перших років перебування дитини у школі застосування системи методів і новітніх педагогічних технологій, що забезпечують не тільки засвоєння учнями програмного матеріалу, але й сприяють мобілізації їхніх внутрішніх сил, духовної активності, здатності до самоосвіти та самовдосконалення. Відтак, одним із ключових завдань підготовки вчителя початкової школи є формування у нього науково-дослідницьких та інформатичних компетентностей як необхідної умови його професійної стабільності, орієнтації у широкому арсеналі інноваційного руху, наукових розробок і авторських шкіл, якісної організації навчально-виховного процесу.

Компетентнісний підхід у системі підготовки майбутніх учителів вимагає зміщення акцентів із засвоєння визначених державними стандартами знань, умінь і навичок на формування здатності практично діяти, приймати ефективні рішення, застосовувати сучасні педагогічні техніки і технології та активної життєвої позиції в усіх сферах суспільного життя, а також навичок безперервної самоосвіти та рефлексії.

Компетентність у сфері інформаційних та комунікаційних технологій включена у перелік ключових компетентностей, визначений науковцями міжнародної спільноти на Лісабонській конференції 2001 року, що співпадає з баченням українських науковців. Однією з п'яти ключових компетентностей прийнятих Радою Європи, що мають бути сформовані у молоді, є компетентності, пов'язані з поглибленням інформатизації суспільства. Опанування інформаційних технологій, умінь їх застосування, розуміння слабких і сильних сторін, способи критичних суджень у ставленні до інформації, що поширюється масмедійними засобами та рекламою, знаходиться у центрі уваги багатьох суспільних організацій, покликаних допомогти школам змінитися і почати застосовувати у своїй діяльності програми, що відповідають вимогам XXI століття. Йдеться насамперед про консорціум «Партнерство за оволодіння навичками XXI століття», до складу якого входять Microsoft, AOL Time Warner, Apple Computer, Cable in the Classroom, Cisco Systems, Dell Computer Corporation, Національна асоціація освіти (NEA) та ін. Особливої уваги заслуговують норми ЮНЕСКО щодо компетентності вчителів у використанні інформаційно-комунікаційних технологій, у яких запропоновано перелік програмних цілей і навичок учителя залежно від підходу до реформування системи освіти для кожного з шести таких компонентів системи освіти: політики та концепції, програм та оцінювання, педагогіки, інформаційно-комунікаційних технологій, організації й адміністрації, професійної підготовки вчителів.

Аналіз теорії та практики підготовки вчителя початкових класів показує, що ознаками сучасного періоду є прогрес педагогічної науки. Водночас з тим існуючою небезпекою є зниження рівня навчання та виховання підростаючого покоління, відчувається нагальна потреба в розробці нових методичних систем навчання дисциплін педагогічного циклу на основі інформаційно-комунікаційних технологій. Ця проблема стає особливо актуальною для підготовки майбутнього вчителя початкових класів в умовах застосування інформаційних технологій навчання і реалізації нової парадигми освіти й до цього часу глибоко ще не досліджена.

Проблема підготовки педагогічних кадрів знайшла достатнє висвітлення у теорії і практиці вищої школи. Загальним питанням відтворення кадрового педагогічного потенціалу присвячено роботи О.Абдулліної, Л.Авдєєва, Ю.Бабанського, Н. Бібик, І.Богданової, А.Богуш, В.Бондаря, Е.Карпової, А.Линенко, В.Майбороди, О.Мороза, М.Нікандрова, Н.Ничкало, В.Прокопчука, О. Савченко, Л.Хомич, О.Явоненко та ін.

Психолого-педагогічні аспекти проблеми, що розглядаються, знайшли відображення у публікаціях М.Дяченка, В.Зінченка, Л.Кандибовича, Л.Кондрашової, З.Курлянд, Ю.Мальованого, П.М'ясоїда, В.Семиченко, Р.Хмельюк, О.Цокур, Г.Яворської та ін.

Проблеми підготовки майбутніх педагогів досліджувались у різних напрямках: педагогічна творчість учителя (А.Алексюк, Л.Андрєєв, О.Бондаревська, В.Буряк, І.Зязюн, В.Кан-Калик, Н.Кічук, Я.Пономарьов, С.Сисоєва, Н.Тализіна, О.Хижна); організація навчально-виховного процесу (С.Архангельський, А.Алексюк, В.Беспалько, М.Нікандров та ін.); основи інтегративного підходу до навчального процесу у вищому навчальному закладі (В.Бондар, Л.Вовк, І.Зязюн, І.Підласий); загальнопедагогічна підготовка студентів (О.Абдулліна, Л.Коваль, Н.Ничкало); формування особистості у процесі навчання у вищому

навчальному закладі (Г.Балл, В.Моляко, К.Платонов). Особливий напрям склали роботи, присвячені питанням розвитку майбутнього педагога (Ф.Гоноболін, В.Кан-Калик, В.Краєвський, Н.Кузьміна, О.Мороз, В.Сластьонін, Р.Хмелюк, Т.Яценко та ін.).

Проблема компетентнісного підходу до процесу підготовки вчителів початкових класів зумовлює чітке розуміння не тільки сутності, а й структури та особливостей професійних компетенцій у галузі освіти. Цьому питанню присвячені дослідження Н.Бібік, А.Маркової, І.Родигіної, Л.Хоружи, А.Хуторського та ін.

Інформаційна культура майбутніх учителів початкової школи вивчалася А.Коломієць, Л.Макаренко, О.Шиман, а інформатичні компетентності вчителів природничих дисциплін у галузі дистанційного навчання – Є.Смирновою-Трибульською.

Активно досліджуються в останні роки можливості використання інформаційних технологій у навчальному процесі (В.Андрущенко, Г.Балл, Н.Балик, В.Биков, І.Булах, Ю.Валькман, Р.Гуревич, А.Гуржій, А.Єршов, М.Жалдак, Ю.Жук, Ю.Машбиць, В.Монахов, Ю.Рамський, М.Смульсон, О.Співаковський, М.Угринович та ін.); особливості діяльності та спілкування у системі «педагог-учень» з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (А.Брушлинський, Т.Габай, О.Матюшкін, Ю.Машбиць та ін.); питання інформатизації загальноосвітньої та вищої школи (В.Биков, Б.Гершунський, С.Гончаренко, Р.Гуревич, М.Жалдак, Ю.Жук, В.Михалевич, Н.Морзе, Й.Ривкінд, П.Стефаненко, О.Співаковський та ін.).

Водночас здійснені дослідження не вичерпують усіх аспектів технологічної побудови навчально-виховного процесу щодо оновлення підготовки вчителя початкових класів за рахунок системного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. Традиційні підходи до вивчення дисциплін сьогодні вже недостатньо узгоджуються з новою парадигмою й доктриною розвитку освіти України у XXI столітті,

зокрема не підвищують ефективність процесу навчання і творчого мислення студентів, не сприяють формуванню умінь працювати в умовах комп'ютерно-орієнтованого інформаційно-комунікаційного середовища.

На основі узагальнення результатів аналізу відповідних наукових джерел і вивчення практичного досвіду професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів виявлено низку суперечностей, які об'єктивно існують у механізмі формування інформатичних компетентностей. Це протиріччя між кількістю розтиражованих знань, напрацьованих людством, і можливостями доступу до них; інтенсивністю оновлення технологій і терміном життя людських генерацій; інертністю традиційної системи освіти та швидкістю оновлення дидактичних систем; фізіологічними можливостями людини та потоком інформаційних знань, що повинні бути засвоєні; необхідністю підвищення якості підготовки вчителів початкових класів і недостатньою розробленістю механізмів їх реалізації у теорії і практиці вищої педагогічної школи.

Актуальність проблеми, недостатня її наукова обґрунтованість, а також значні потенційні можливості інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні досліджуваного феномена зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Теоретико-методичні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям входить до науково-дослідної теми Херсонського державного університету «Підготовка вчителя в системі неперервної педагогічної освіти» (реєстраційний номер 0106U000875). Робота виконувалась у Херсонському державному університеті згідно з тематичним планом науково-дослідної роботи (НДР) АПН України і координаційним планом НДР Міністерства освіти України з проблем вищої школи, затверджена вченою радою Херсонського державного університету (протокол № 10 від 04.05.2007 р.) та узгоджена в координаційній раді АПН України (протокол № 8 від 30.10.2007 р.). Тему

визначено з огляду на потребу проведення фундаментальних і прикладних досліджень, спрямованих на подальший розвиток концептуальних засад, технології та методики використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу.

Мета дослідження – науково обґрунтувати теоретико-методичні та розробити концептуальні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів; визначити інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище, трансформоване у сприйнятну дидактичну модель формування досліджуваного феномена.

Завдання дослідження:

1. Дослідити теоретико-методичні передумови розробки проблеми формування інформатичних компетентностей у теорії та практиці підготовки майбутніх учителів початкових класів.

2. Розкрити сутність поняття «інформатичні компетентності майбутнього вчителя початкових класів», «трисуб'єктна дидактика»; уточнити поняття «компетенція», «компетентність», «професійні компетентності», «інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище».

3. Виявити оптимальні складові структури інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів та організаційно-педагогічні умови їх формування.

4. Розробити вихідні концептуальні положення та обґрунтувати інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище як ключову умову ефективного формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів.

5. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів.

6. Розробити й експериментально апробувати дидактичну модель формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів.

Об'єкт дослідження – професійно-педагогічна підготовка вчителів початкових класів.

Предмет дослідження – теоретико-методичні засади та організаційно-педагогічні умови формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів.

Гіпотеза дослідження. Загальною гіпотезою дослідження є припущення про те, що формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів буде ефективним, якщо реалізувати трисуб'єктну дидактичну модель, де інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище набуває статусу суб'єкта навчально-виховного процесу.

Загальна гіпотеза конкретизується у часткових гіпотезах. Рівень сформованості інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів суттєво підвищиться, якщо:

- інформатична компетентність учителя розглядається як іманентна складова його професійної підготовки й наповнюється знаннєвим, ціннісним і діяльнісним змістом;

- процес її формування здійснюється у спеціально створеному інформаційно-комунікаційному педагогічному середовищі, що включає науково обґрунтовану дидактичну модель, яка базується на засадах особистісно-орієнтованого навчання і забезпечує логіку поетапного оволодіння студентами інформатичним тезаурусом у ході опанування ними змісту навчальних дисциплін, використання потенційних можливостей інших видів навчально-виховної діяльності студентів на міжпредметній основі;

- ефективне функціонування моделі передбачає: забезпечення відповідності її структури та змістового наповнення вимогам інформаційного суспільства і стану розвитку педагогічної науки, раціонального поєднання інноваційних і традиційних методів навчання й активізації пізнавальної діяльності студентів; реалізацію принципу

диверсифікації та індивідуалізації навчального процесу через посилення мотивації та інтересу до набуття знань, створення відповідного комп'ютерного середовища; педагогічно доцільне використання засобів гіпертекстових, мультимедійних і дистанційних технологій у процесі залучення студентів до продуктивної науково-дослідної роботи та проходження педагогічної практики; врахування особистісних запитів студентів, орієнтованих на побудову індивідуальної освітньої траєкторії;

- процес формування інформатичних компетентностей супроводжується систематичним педагогічним моніторингом за розробленим у дисертації механізмом діагностики з урахуванням впливу на перебіг означеного процесу комплексу зовнішніх і внутрішніх чинників.

Провідною ідеєю авторської концепції виступає положення про імплементацію трисуб'єктної дидактичної моделі підготовки сучасного педагога, де системний характер процесу формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів детермінується науково обґрунтованим інформаційно-комунікаційним педагогічним середовищем (відповідні програмні, організаційні, технічні, людські ресурси) як рівноправного, паритетного суб'єкта навчально-виховного процесу вищої школи.

Концепція дослідження. Побудова навчального процесу на базі інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища зумовлює відповідні зміни цілей, завдань, змісту, методів, засобів та організаційних форм навчання на комплексній інтегрованій основі, що вимагає органічного поєднання різних інформаційних технологій на базі особистісно-зорієнтованого підходу до організації навчально-виховного процесу.

Теоретична концепція професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів базується на таких положеннях:

- Сучасне суспільство розвивається в умовах швидкої інформатизації й комп'ютеризації усіх галузей виробництва, науки,

економіки, техніки, культури та освіти. Тому реформування загальної середньої і вищої освіти, модернізація їх змісту, інтенсифікація навчально-виховного процесу, підвищення його ефективності й результативності вимагає упровадження і систематичного педагогічно доцільного використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі школи і вищого навчального закладу.

- Навчання загальнопедагогічних дисциплін, зокрема історії педагогіки як фундаментальної навчальної дисципліни, з використанням інформаційних технологій буде здійснюватися на основі органічної інтеграції усього позитивного досвіду традиційних методичних моделей навчання та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

- Дидактична модель навчання ураховує вікові й індивідуальні особливості студентів, спирається на умотивованому професійному самовизначенні, з обов'язковим дотриманням дидактичних і психологічних принципів розвивального навчання, що забезпечує професійну спрямованість навчання, системний, діяльнісний і комплексний підходи, особистісно-зорієнтовану педагогічну підготовку спеціаліста на рівні сучасних вимог суспільства і потреб людини.

- Специфіка навчального курсу «Історія педагогіки» полягає у необхідності засвоєння значного за обсягом і своєрідного за дидактичними цілями матеріалу і вимагає для цього багато навчального часу. Тому постає проблема відбору навчальних модулів, визначення критеріїв відбору конкретної проблематики і персоналій, які мають бути включені до змісту курсу. Використання інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища забезпечує створення умов для розширення і поглиблення змісту навчального матеріалу, особливо системи вправ, зокрема міжпредметного змісту, що дозволяє вивільнити навчальний час і розумову енергію для розвитку творчих здібностей студентів, вибору і реалізації ними способів виконання завдань різного рівня складності; значно розширити можливості використання комп'ютерно орієнтованих

інформаційно-комунікаційних технологій для індивідуалізації та диференціації навчання, здійснення систематичного об'єктивного контролю успішності студентів у процесі засвоєння нормативного навчального курсу.

- Мотивація навчання забезпечується через підвищення інтересу до навчання, використання сучасних засобів, технологій та інформаційних джерел, активізації зворотного зв'язку в підсистемі «студент-викладач», можливості здійснювати поточний контроль і самоконтроль набутих знань.

- В інформаційно-комунікаційному педагогічному середовищі реалізується підтримка персоніфікації, адміністрування, гарантування безпеки доступу до інформації та ефективної системи моніторингу навчальної діяльності.

- У програмних засобах навчального призначення передбачена можливість їх використання для підтримки технологій дистанційного навчання.

Ефективне формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів здійснюється тільки в науково обґрунтованому інформаційно-комунікаційному педагогічному середовищі, що відповідає вимогам сучасної освітньої парадигми в межах реалізації трисуб'єктної дидактичної моделі.

Сформульована теоретична концепція є основою створення експериментальної технології навчання історії педагогіки з використанням інформаційних технологій і може успішно використовуватись у процесі засвоєння усіх навчальних модулів загальнопедагогічних курсів вищого навчального закладу.

Методологічною основою дослідження є концептуальні положення філософії, соціології та психології про предметний характер людської діяльності; теорії особистості та її розвитку в процесі навчання і виховання; діяльнісний підхід до розвитку особистості, що характеризує і визначає умови формування якостей майбутнього вчителя початкових

класів; системний підхід до організації навчально-виховного процесу; фундаментальні положення теорії та історії педагогіки, нова парадигма вищої освіти в умовах національного відродження держави, основні положення законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Про Національну програму інформатизації», Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття), Державної програми «Вчитель», Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті. При обґрунтуванні методологічних засад дослідження враховувалися також положення щодо особливостей професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів у сучасних умовах, взаємодії суб'єктів навчальної діяльності, а також готовності майбутніх учителів до використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Теоретичну основу дослідження становлять вихідні положення філософії освіти (В.Андрущенко, І.Зязюн, В.Кремень та ін.); теорії поетапного формування розумових дій (П.Гальперін, Н.Тализіна та ін.); теоретичних основ неперервної професійної освіти (В.Ледньов, Н.Ничкало та ін.); педагогічної майстерності (Є.Барбіна, В.Семиченко та ін.); наукові праці з проблем професійної підготовки вчителя початкових класів (Н.Кузьміна, Н.Тализіна, Л.Хомич, Л.Хоружа та ін.); основ діяльності та розвитку особистості (Б.Ананьєв, І.Бех, М.Боришевський, Л.Виготський, Г.Костюк, О.Леонт'єв, С.Максименко, С.Рубінштейн та ін.); особистісно-орієнтованого навчання і підвищення його рівня (В.Беспалько, В.Серіков, З.Слепкань, О.Сухомлинська); загальнодидактичних основ навчального процесу (А.Алексюк, Ю.Бабанський, В.Бондар, В.Краєвський); педагогічних технологій (О.Пехота, С.Сисоєва, О.Шпак та ін.); інформатизації освіти (В.Биков, Б.Гершунський, С.Гончаренко, Р.Гуревич, Ю.Дорошенко, А.Єршов, Ю.Жук, В.Касаткін, Ю.Комісарова, В.Михалевич, Н.Морзе, Й.Ривкінд, П.Стефаненко, О.Співаковський, С.Раков, Ю.Рамський та ін.); використання засобів нових інформаційних

технологій у навчально-виховному процесі (В Беспалько, Р.Гуревич, Т.Ільїна, М.Кадемія, Ю.Машбиць, Е.Полат та ін.); формування основ інформаційної культури (М.Жалдак, В.Монахов, А.Коломієць та ін.); дослідження компетентнісного підходу в освіті (Н.Бібік, І.Єрмаков, О.Локшина, А.Маркова, О.Овчарук, О.Пометун, І.Родигіна, О.Савченко, А.Хуторський); питання підготовки вчителя початкової школи в умовах інформатизації освіти (С.Гунько, Ю.Дорошенко, І.Доніна, Ю.Жук, А.Коломієць, О.Кравчук, Н.Листопад, О.Майборода, Е.Разинкіна, О.Снігур, О.Суховірський, С.Тадіян, О.Трофімов, В.Шакотько) та ін.

Відповідно до гіпотези, цілей, завдань і концепції використовувалися такі **методи дослідження:**

- теоретичні: аналіз, синтез, порівняння, систематизація, класифікація, моделювання з метою узагальнення теоретичних матеріалів, конкретизації базових понять, розробки програми дослідження, обґрунтування дидактичної моделі формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів;

- емпіричні: педагогічний експеримент як комплексний метод, що забезпечує перевірку теоретичних положень дослідження, анкетування, інтерв'ю, бесіда, педагогічне спостереження, тестування, моніторинг, рейтинг – для педагогічного моніторингу, збору необхідної інформації про рівні сформованості інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів, для своєчасної корекції та координації педагогічного впливу на підготовку студентів, а також констатувальний і формувальний етапи експерименту з метою перевірки ефективності моделі та науково-методичних засад формування особистісного утворення, що досліджується;

- методи математичної статистики: групування, ранжування, середнє арифметичне, мода, медіана, графічні методи використовувалися для кількісної обробки результатів дослідження та встановлення характеру впливу експериментальних технологій на процес, що досліджується.

Експериментальна база дослідження. Організація та проведення експерименту здійснювалися на базі факультету дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету та РВНЗ «Кримський гуманітарний університет». На різних етапах у дослідженні брали участь 1380 студентів та 27 викладачів. Зокрема, до педагогічного експерименту було залучено: в Херсонському державному університеті 225 студентів (116 – у контрольних і 109 – в експериментальних групах) та у РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» – 96 студентів (44 – у контрольних та 52 – в експериментальних групах).

Етапи дослідження. Експериментальне дослідження здійснювалося протягом 1999-2008 рр. та охоплювало кілька взаємопов'язаних етапів.

На *підготовчому етапі* (1999-2001 рр.) вивчалися та узагальнювалися досягнення педагогічної, психологічної, філософської, історичної наук щодо проблем професійної освіти і використання нового інструментарію навчання; стан підготовки педагогічних кадрів, зокрема, вчителів початкової школи, до використання ІКТ у навчальній діяльності в Україні, Польщі, Німеччині; проводився аналіз ставлення майбутніх учителів початкової школи до використання інформаційних технологій у навчальному процесі. Одержані результати цього етапу дослідження дозволили зробити висновки щодо реального стану інформатичної підготовки майбутніх учителів початкових класів; розкрити причини відсутності однозначного трактування досліджуваних понять, що знайшли відображення у публікаціях автора та виступах на конференціях.

На *етапі розробки інструментарію навчання* (2001-2002 рр.) продовжувалося вивчення досвіду використання інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці вчителів; уточнювався понятійно-термінологічний апарат. Результати наукового пошуку реалізувалися в розробці практикуму з історії педагогіки (кредитно-модульний аспект), який вміщує програму, плани семінарських і практичних занять, завдання для самостійної роботи; розробці творчих завдань (кросворди,

відеосюжети з аналізом педагогічних ситуацій, ребуси тощо), тестових завдань з курсу «Історія педагогіки», тезаурусу історико-педагогічних термінів і персоналій та їх апробація в навчальному процесі; підборі матеріалів щодо створення галереї видатних діячів філософії та педагогічної культури; підборі відеофрагментів, де зображені різні історичні періоди, з системою креативних запитань для студентів; наукових статтях і доповідях на конференціях.

На *етапі створення інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища* (2003-2004 рр.) з метою апробації було розміщено на сайті робочу програму курсу «Історія педагогіки», плани семінарських і практичних занять з методичними рекомендаціями та матеріали до самостійної роботи, екзаменаційний матеріал, питання до підсумкової теки; створювалася архітектура навчального курсу, тобто дистанційна платформа педагогічної системи, яка інтегрує в собі робочу програму, навчально-тематичний план, змістові модулі: лекційні, семінарські блоки, блоки самостійної роботи; методичні рекомендації; підсумкову теку; творчі завдання: відеофрагменти, кросворди, презентації; мультимедіа галерею; тести; екзаменаційний мінімум; глосарій; журнал. Результати даного етапу дослідження були відображені в наукових публікаціях і виступах на конференціях.

На *етапі впровадження експериментальної моделі навчання* (2005-2008 рр.) проводилася апробація мультимедійного курсу з історії педагогіки в умовах інформаційно-комунікаційного середовища. Одержані результати знайшли відображення в 2 монографіях, навчально-методичних посібниках, наукових статтях і виступах на конференціях.

На *етапі узагальнення ефективності дидактичної моделі* (2006-2008 рр.) одержані результати математично оброблялися, інтерпретувалися та впроваджувалися в навчально-виховний процес інших педагогічних навчальних закладів, знайшли відображення в наукових статтях і доповідях на науково-практичних конференціях.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

- *вперше* науково обґрунтовано теоретико-методичні та розроблено концептуальні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів у вищому навчальному закладі; введено в науковий обіг поняття «трисуб'єктна дидактика» як сучасна модель навчання; визначено сутність і структуру феномена «інформатичні компетентності майбутнього вчителя початкових класів». Доведено, що формування інформатичних компетентностей майбутнього вчителя початкових класів відбувається ефективніше за умови створення інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища як рівноправного суб'єкта навчального процесу. Виявлено сутнісні характеристики інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища. Запропоновано дидактичну модель формування означеного феномена на матеріалі курсу «Історія педагогіки», що ґрунтується на інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних форм і методів навчання. Визначено організаційно-педагогічні умови (адаптація змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи відповідно до сучасних вимог; раціональне поєднання традиційних і комп'ютерних технологій навчання та активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів; посилення мотивації та інтересу студентів до набуття знань; формування професійних умінь і навичок на основі розвитку творчого педагогічного мислення студентів; залучення їх до продуктивної науково-дослідної роботи; використання засобів гіпертекстових, мультимедійних і дистанційних технологій як платформи побудови сучасної комп'ютерно-орієнтованої педагогічної системи навчання; врахування особливостей і прагнень студентів, орієнтованих на індивідуальні освітні програми; систематичний і оперативний контроль і корекція результатів навчальної діяльності студентів), критерії оцінювання (об'єм знань, практичні вміння, сформованість мотивації, рефлексія), компоненти (мотиваційний, змістовий, процесуально-діяльнісний, рефлексивний) інформатичних

компетентностей майбутніх учителів початкових класів та рівні їх сформованості (ознайомлювальний, базовий, стандартизований, репродуктивно-пошуковий, продуктивний), а також різновиди інформатичних компетентностей (інформатично-збиральна, інформатично-перетворювальна, інформатично-зберігаюча, інформатично-презентувальна, інформатично-мережна). Розроблено інструментарій формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів («Web-мультимедіа енциклопедія «Історія педагогіки» (авторське свідоцтво № 26160 від 21.10.08 р.), доступ до ресурсу: <http://webhp.ksu.ks.ua/joomla/index.php>);

- *уточнено* поняття «компетенція», «компетентність», «професійні компетентності», «інформатичні компетентності», «інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище»;

- *подальшого розвитку* дістала методика оволодіння інформатичними компетентностями у процесі викладання дисциплін педагогічного циклу, що характеризується наявністю якісно нових технологічних елементів, зокрема й дистанційних, репрезентування навчально-методичного комплексного забезпечення інформатично-компетентнісної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Теоретичне значення дослідження полягає в науковому аналізі системи понять для розробки теорії формування інформатичних компетентностей; розгляді інформатичних компетентностей як змістового ядра професіоналізму майбутнього вчителя; обґрунтуванні логіки поетапного формування інформатичних компетентностей, що відображає поєднання системного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого, компетентнісного підходів до формування означеного феномена; розробці організаційно-методичного забезпечення процесу формування інформатичних компетентностей; узагальненні та вдосконаленні наявних підходів до організації навчання студентів з використання інформаційно-комунікаційних технологій; визначенні механізму діагностики

сформованості інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено і впроваджено у практику підготовки майбутнього вчителя і магістра дошкільної освіти та початкової школи експериментальну методiku та систему навчання курсу історії педагогіки у вищих закладах педагогічної освіти з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Обґрунтована в дисертації система дистанційного навчання «Web-мультимедіа енциклопедія «Історія педагогіки» є одним з найважливіших компонентів інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища, що забезпечує більш ефективне його функціонування. Запропонований продукт надає можливість, з одного боку, представляти інформацію у текстовому, графічному, анімаційному форматах, а з іншого, – отримувати вільний доступ до інформації у будь-який зручний для користувача час. Розроблена система може слугувати базовою платформою для розміщення таких навчальних курсів, як «Загальні основи педагогіки», «Дидактика», «Теорія виховання», «Порівняльна педагогіка» тощо.

Матеріали дисертаційної роботи можуть бути використані викладачами педагогіки, студентами та магістрантами педагогічних спеціальностей не лише вищої педагогічної школи, але й класичних університетів, а також інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Результати дисертаційного дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Херсонського державного університету (акт від 11.09.2008 р.), Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського (акт від 04.11.2008 р.), РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (акт № 28 від 04.11.2008 р.), Криворізького державного педагогічного університету (акт від 22.12.2008 р.), Академії імені Яна Длугоша (м. Ченстохова, Польща) (акт від 01.12.2008 р.), Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (акт №

1/2804 від 24.12.2008 р.), Рівненського державного гуманітарного університету (акт № 11 від 03.02.2009 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (акт № 20 від 20.01.2009 р.).

Програмний продукт «Web-мультимедіа енциклопедія «Історія педагогіки» проходив апробацію у Херсонському державному університеті, Криворізькому державному педагогічному університеті, Миколаївському державному університеті імені В.О. Сухомлинського; був опублікований на сайті Херсонського державного університету в 2006 році за адресою: www.kspu.edu, що дало можливість усім університетам України використовувати його в навчально-виховному процесі; був представлений на науково-методичних семінарах кафедри педагогіки початкової освіти (протокол № 1 від 18.09.2008 р., № 2 від 10.11.2008 р.) та факультету дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету (протокол № 1 від 12.09.2008 р., № 2 від 27.11.2008 р.).

Достовірність результатів дослідження забезпечується методологічною та теоретичною обґрунтованістю його вихідних позицій, застосуванням адекватних меті та завданням методів дослідження, різнобічною апробацією основних положень дисертації, тривалим педагогічним експериментом (1999-2008 рр.), результатами його статистичного опрацювання та практичним використанням розроблених у ході дослідження педагогічних програмних засобів, навчальних посібників, методичних рекомендацій у навчальному процесі вищих закладів педагогічної освіти, об'єктивними показниками одержаних результатів, а також позитивними результатами впровадження експериментальної дидактичної моделі.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися на наукових конференціях різного рівня: міжнародних: «Інформатизація освіти України: стан, проблеми, перспективи» (Херсон, 2001), другій міжнародній «Інформатизація освіти України: стан, проблеми, перспективи» (Херсон,

2003), «Міжнародне співробітництво в галузі освіти» (Ялта, 2003), третій міжнародній «Інформатизація освіти України: стан, проблеми, перспективи» (Херсон, 2005), «Історико-педагогічні дослідження, методологія, періодизація, методика» (Херсон, 2005), «Компетентнісний підхід у процесі фахової підготовки в умовах Євроінтеграції» (м. Кассель, Німеччина, 2008); всеукраїнських: «Розвиток творчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів» (Херсон, 2002), «Формування професійної самосвідомості» (Миколаїв, 2004), «Сучасне мовознавство та літературознавство в контексті гуманізації та гуманітаризації освіти» (Херсон, 2005), «Удосконалення професійної підготовки вчителя початкових класів засобами дисциплін гуманітарного циклу» (Херсон, 2005), «Теорія і практика використання сучасних інформаційних технологій в навчально-виховному процесі загальноосвітніх шкіл (на прикладі природничих дисциплін)» (Хмельницький, 2007), «Використання сучасних педагогічних технологій під час викладання дисциплін гуманітарного циклу в дошкільній та початковій ланках освіти» (Херсон, 2008), «Інформатизація освіти України. ІКТ у вищих навчальних закладах» (Херсон, 2008) науково-практичних конференціях.

Матеріали кандидатської дисертації «Формування потреби у суспільно корисній діяльності в учнів 4-6 класів у позакласній і позашкільній роботі», захищеної у 1986 році, у тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 62 роботи, зокрема 22 одноосібні статті у фахових збірниках; 2 монографії (1 – у співавторстві), 15 книг і брошур (9 – у співавторстві), 8 статей, 7 тез доповідей (3 – у співавторстві), 3 авторські свідоцтва.

Особистий внесок автора. Ідеї та думки, що належать співавторам публікацій, не використовувались у матеріалах дисертації. Особистий внесок дисертанта полягає у розробці теоретичної концепції формування інформатичних компетентностей у майбутніх фахівців дошкільної та

початкової освіти у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу на основі систематичного педагогічно доцільного використання інформаційно-комунікаційних технологій; визначенні загальних засад системного аналізу складових комп'ютерно-орієнтованої педагогічної системи навчання та взаємозв'язків між ними; обґрунтуванні особистих ідей і конкретних розробок методичної моделі навчання історії педагогіки та умов комп'ютерного забезпечення лекцій і семінарських занять, самостійної навчальної та науково-дослідної роботи студентів і магістрантів; розробці організаційно-педагогічних умов формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкової освіти; упровадженні результатів дослідження у вищі навчальні заклади, а також на інші дисципліни загальнопедагогічного циклу вищого навчального закладу. Також дисертанткою вперше розроблений програмний продукт «Web-мультимедіа енциклопедія «Історія педагогіки», який був апробований під час проведення циклу лекційних, семінарських занять і самостійної роботи студентів за підтримки Wi-Fi технології, що забезпечила вільний доступ до мережі Інтернет.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (610 найменувань, з них 8 іноземними мовами) та 15 додатків на 97 сторінках. Повний обсяг дисертації 564 сторінки, з них основного тексту – 401 сторінка. Робота містить 13 таблиць і 29 рисунків, що займають 16 сторінок основного тексту.